

STAROHRVATSKA BAŠTINA

Uvod: Stjepan Gunjača

Kataloška obrada: Dušan Jelovina

Potrebno je osvrnuti se na ovu ediciju što je tiskana u povodu izgradnje Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu.

Naš najstariji suvremeni arheolog dr Stjepan Gunjača napisao je uvodni tekst. Nije to tek slučajno jer on ima bogato iskustvo arheologa i povjesničara. Autor jasno i sažeto iznosi historijat nastanka starohrvatske arheologije, važnost istraživanja hrvatskog historijskog tla i rađanja moderne hrvatske historiografije. Već su prva otkrića, onaj slučajni u Muću Gornjem 1871. s natpisom kneza Branimira iz 888, i kasnija iskapanja u Petrovcu i Gracu te na Kapitolu kod Knina, Biskupiji, Uzdolju i drugdje potvrdila opravdanost daljih istraživanja. Iznesen je značaj rada Luje Maruna od njegovih prvih pokusnih iskapanja kojima je udario temelje hrvatske arheologije. Težište rada je ležalo na sabiranju, a ne i na razradi arheološke dokumentacije. Kako vlasti nisu htjele pomagati i financirati iskapanja, Marun je osnovao »Odbor za istraživanje starina u kninskoj okolici« u kojem su rodoljubi pomagali akciju. Marun je osnovao »Hrvatsko stari-narsko društvo«, širio interes na cijeli narod te se do 1925. sav rad zasniva isključivo na pomoći patriota. Ovdje se iznose i loše posljedice ovakvog načina rada, jer su naučni elementi rada ostajali po strani. Već ranije otkriveni spomenici — ninska kamenica, nadvratnik crkve sv. Križa u Ninu, Baščanski plutej i dr. — uključuju se u isti krug interesa. Pri tome se ističe veliko ne samo historijsko-dokumentarno već i povijesno-jezično značenje natpisa na Baščanskoj »ploči«.

Gomilanje nalaza pokrenulo je pitanje osnivanja muzeja i lokacije. Autor se osvrće na nesuglasice što su nastale, a što je omelo Marunovu zamisao da se spomenici pohrane na jednom mjestu.

Spominje iskapanja don Franje Bulića u Rižinicama, osnivanje društva »Bihać« i podvojenost u akciji, odvojena istraživanja i stvaranje više zbirki na području Dalmacije.

Autor piše o karakteristikama gradnje starih Hrvata, o značenju sakralnih građevina u novoprimitivnoj religiji, tumači nespretnost gradnje u kamenu te ističe kako se ne može govoriti o starohrvatskom graditeljstvu kao rezultatu nekog graditeljskog reda i obrta. Da bi nas približio ondašnjem načinu gradnje upućuje na usporedbu s radom današnjeg darovitog samoukog zidara. Nabroja tlocrtne sisteme, njihovu raznolikost i zajedništvo te utjecaje koji su djelovali na raščlambu florisa. Slijedi opis, funkcionalnost i konstrukcija unutrašnje arhitekture. Ističe značaj pletera, što se javlja kao glavni ukrasni činilac crkvene opreme od IX—XII st. Ovdje ukazuje kako bi bilo zahvalno da se ta tema razradi na međunarodnoj razini. Pleter je primljen zajedno s pokrštavanjem, domaći majstori su ga dalje razvijali stvarajući vlastite oblike. Upoznaje nas s razvojnom lini-

jom tog stvaralaštva, s pojavom vegetativnih, životinjskih i ljudskih oblika i s gubljenjem pletera početkom XII st. Navodi dokaze da su pleteri rađeni na domaćem tlu, od kamena iz vlastitih kamenoloma ili nadenih spolija. Napominje koliko nam likovna plastika pomaže pri upoznavanju načina života i odijevanja onog doba. Razdoblje prihvaćanja pleterne ornamentike, razvitak i polagani nestanak autor historijski određuje kao razdoblje starohrvatske arheologije. Iako materijal nije iskorišten dovoljno, građa je ipak pomogla u sređivanju i potvrđivanju genealogije vladara, otkrila nepoznata imena. Ona je potvrdila tekstove isprava, etničko postojanje Hrvata na određenom teritoriju, jezik čija imena ostaju u izvornom obliku unatoč latinskom tekstu natpisa, dapače uz latinsko ostaje narodno (Petar Krešimir). Epigrafski materijal građe predstavlja naš najstariji arhiv, a možemo reći i kod Slavena uopće.

U daljem tekstu osvrće se na sve ostale nalaze grobne i druge te na veliku zbirku nakita iz zbirke Muzeja u Splitu. Njihovo porijeklo, oblik, materijal i izradba jasno su izloženi.

Posebna vrijednost edicije je u njenom vrsnom likovnom prilogu. Doprinos nije samo u visokoj tiskarskoj tehnici nego i u suradnji fotografa-historičara umjetnosti Mladena Grčevića, koji je učinio konačni izbor slikovnog materijala, efektno snimio spomenike: dao likovnu opremu knjige.

Treći dio knjige je popis i kataloška obrada reproduciranih spomenika što ih je obradio arheolog dr Dušan Jelovina. Svaki spomenik je u ovom katalogu stručno obrađen i opisan te navedena literatura o njemu. Takvom obradom povećana je znanstvena vrijednost i mogućnost upotrebe ove edicije.

Djelo je izdao i tiskao Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.

Gordana SLADOLJEV

